

DEBAT OVER KUNSTSUBSIDIE HET INKOMEN VAN DE KUNSTENAAR

900 euro per maand (bruto)

Veel beeldend kunstenaars hebben moeite om rond te komen. Nu het Fonds BKVB van plan is minder subsidies te verstrekken, vrezen zij voor hun inkomen. „Wij zijn de armste beroepsgroep in Nederland.”

SANDRA SMALLENBURG

Dier van Ewoud van Rijn wordt bedekt door een metersgroot vel papier. Grillige bruine potloodlijnen zwieren over het witte vlak, en er doemen al wat contouren van een fantasielandschap op. De komende maanden zal de kunstenaar de vormen met engelengeduld en in zijn kenmerkende barokke handschrift stukje bij beetje gaan uitwerken. Met inkt zal hij schaduwen accentueren en de sprookjeswereld zo tot leven wekken. Knoestige boomtakken en machtige rotsblokken zullen zich duister aftekenen tegen de witte achtergrond.

Maar zover is het nog lang niet.

Begin volgend jaar worden de tekeningen getoond in Museum Boijmans Van Beuningen. Het is Van Rijns eerste museale solo: een expositie die heel goed voor een doorbraak in zijn carrière zou kunnen zorgen. Hij heeft daarom hoog ingezet en het formaat van zijn tekeningen aangepast aan de museale zalen. De voorstellingen zijn zo monumentaal dat bezoekers zich er straks in kunnen verliezen.

Er is alleen één probleem: hoe komt de kunstenaar aan zijn inkomsten in de periode dat hij zijn monnikenwerk uitvoert? Doorgaans maakt Ewoud van Rijn kleinere, handzame tekeningen die hij aan particuliere verzamelaars verkoopt. Maar die productie ligt nu even stil. Voor zijn presentatie in Boijmans krijgt Van Rijn een bijdrage van vijfduizend euro van het museum, een zogenaamde *artist fee*. „Daarvan kan ik het geen half jaar uitzingen”, zegt hij. „En ik heb geen garantie dat het museum na afloop van de expositie werk van me zal aankopen.”

Om het half jaar te overbruggen stapte Van Rijn daarom naar het Fonds voor beeldende kunsten, vormgeving en bouwkunst (BKVB) voor een werkbudget. Dat kreeg hij. De komende tijd heeft hij iedere maand zo'n tweeduizend euro ter beschikking, waarvan 1250 euro bestemd is voor levensonderhoud en 750 euro voor materiaalkosten. En dus kan hij zich nu in alle rust voorbereiden op zijn tentoonstelling.

Het Fonds BKVB verstrekt jaarlijks enkele honderden individuele subsidies aan beeldend kunstenaars. Uit het jaarverslag van 2006 blijkt dat vorig jaar 61 academieverlaters een startsti-

pendium van 16.000 euro ontvingen. In datzelfde jaar kregen 270 kunstenaars een basissubsidie van 32.000 euro voor een periode van vier jaar. En 122 kunstenaars werden gehonoreerd met een werkbudget. In totaal betaalde het Fonds in 2006 ruim elf miljoen euro rechtstreeks uit aan beeldend kunstenaars. Dat lijkt veel. Maar wanneer je bedenkt dat er in Nederland zo'n elfduizend professionele beeldend kunstenaars werkzaam zijn, is het eigenlijk alleen de top van de bulk die bediend wordt.

De laatste tijd klinkt er veel kritiek op het systeem van individuele subsidies. Het Nederlandse stelsel zou middelmaat in de hand werken doordat het beschikbare geld over te veel kunstenaars wordt uitgesmeerd. Kunstenaars worden daardoor kunstmatig in een staat van 'net-niet armoede' gehouden, zo menen tegenstanders, en dat staat hun ontwikkeling in de weg.

Opvallend is dat de grootste kritiek door de subsidieverstrekker zelf werd geuit. In mei publiceerde het Fonds BKVB samen met de Mondriaan Stichting de essaybundel *Second Opinion*, een pleidooi voor herziening van het subsidiestelsel. De directeuren van de twee kunstfondsen, Lex ter Braak en Gitta Luiten, schetsten in hun bijdragen een treurig beeld van de Nederlandse kunstwereld. Ondanks de vele miljoenen die in kunst worden geïnvesteerd, zo constateerden zij, kampen de musea met tekorten, tellen galeries niet mee op de internationale markt en slagen kunstenaars er niet in de kloof met het publiek te overbruggen. Hun voorstel: hevel het geld van de kunstenaars over naar de instellingen, zodat zij fatsoenlijke honoraria kunnen betalen aan hun exposanten. En: geef niet langer zoveel mogelijk kunstenaars een beetje, maar wat minder kunstenaars wat meer geld. Door scherper te kiezen, zo verwachten Ter Braak en Luiten, krijgt talent de kans te excelleren. En hopelijk zal die weg uiteindelijk leiden naar meer internationaal succes.

Ook minister Ronald Plasterk is die mening toegeedaan. In zijn in juni gepresenteerde cultuurnota *Kunst van Leven, hoofdlijnen cultuurbeleid 2009-2011* zijn de conclusies uit *Second Opinion* vrijwel woordelijk terug te vinden. Dus: „Meer voor minder” en een „scherpere keuze voor uitgesproken talent”. Dat er een principiële koerswijziging in de kunstsubsidiering aan zit te komen, is dus wel duidelijk. Maar is dit nieuwe beleid wel voldoende onderbouwd? Er wordt algemeen aangenomen dat Nederland een luilekkerland is voor beeldend kunstenaars, waar stipendia voor het oprapen liggen. Maar klopt dat beeld wel? En gaat het echt zo slecht met de beeldende kunstsector in Nederland als de fondsdirecteuren willen doen geloven?

Ewoud van Rijn herkent zich in ieder geval totaal niet in het beeld dat in *Second Opinion* wordt geschetst. „Het is een veel te groteske omschrijving van de gepamperde kunstenaar die zich alleen maar op de fondsen richt”, vindt hij. „Ik las het en dacht: dit gaat niet over mij. En die afhankelijke houding zie ik ook niet bij mijn collega's. Dat de buitenwacht in zulke cliché-beelden over ons denkt is bekend. Maar nu komt de kritiek van binnenuit.”

Daarom schreef Van Rijn, samen met zijn col-

lega Lisa Couwenbergh, op 27 augustus een boze brief aan het Fonds BKVB. De brief was ondertekend door 370 medestanders, onder wie veel bekende Nederlandse kunstenaars. Inmiddels is de protestbeweging uitgegroeid tot 420 sympathisanten en is er door de kunstenaars een website gelanceerd, kunstsubsidiedebat.nl, waar zoveel mogelijk informatie over het onderwerp verzameld wordt.

Volgens Van Rijn is het Nederlandse subsidie-systeem een goed functionerend bestel, dat voor veel kunstenaars zeer waardevol is geweest. Het afschaffen van dit systeem zal een groot effect hebben op het kunstklimaat, vreest hij. „Door de individuele subsidies nog meer in te krimpen, worden kunstenaars gedwongen om meestal laag betaalde, tijdrovende baantjes te nemen die het ze schier onmogelijk maakt om zich artistiek en professioneel te ontwikkelen”, schrijft hij in de brief aan het Fonds BKVB.

De fondsdirecteuren stellen op hun beurt in *Second Opinion* dat we op dit moment in een „overdadig rijke tijd” leven, „waarin het niet meer de taak van de overheid is om iedereen die zich kunstenaar noemt te steunen”. Kunstenaars dienen hun eigen boontjes te doppen, en zouden zich meer moeten richten op de vraag van de markt. Maar juist die kunstmarkt is volgens Van Rijn in Nederland niet bepaald florissant. „Op beurzen zijn het vooral werken in het kleine prijssegment die verkocht worden”, zegt hij. „Echt grote verzamelaars zijn er in ons land niet. Wij moeten ons als kunstenaars dus staande houden op een markt die niet al te best is ontwikkeld.”

Kunstenaar Hester Keijser is een van de ondertekenaars van de brief van Van Rijn en Couwenbergh en levert onder het pseudoniem Mrs. Deane regelmatig bijdragen aan www.kunstsubsidiedebat.nl. Keijser is een fel tegenstander van het voornemen van het Fonds om meer geld aan minder kunstenaars te geven teneinde de positie van de Nederlandse kunst te versterken. „De zin en onzin van zo'n stelling wordt meteen duidelijk als je hem iets aanpast”, vindt ze. „Als je meer geld geeft aan minder veehouderijen, versterk je daarmee dan de positie van de Nederlandse kaas? Nee, het enige dat je bereikt is dat de hoeveelheid spelers in die sector afneemt. De kaas wordt daar niet automatisch beter van en in het ergste geval vermindert de diversiteit van het aanbod.”

Nederlanders spelen vaak Sombermans, zegt Keijser. „Ik heb het idee dat de deplorabele toestand in de Nederlandse kunst in het debat nogal dik aangezet wordt om het gewenste beleid te rechtvaardigen. De gemiddelde Nederlander is niet trots op de kunst en zijn kunstenaars. In Duitsland en Engeland haalt kunst regelmatig het acht uur journaal, maar in Nederland is dat ondenkbaar. Wat wel groot in de kranten wordt uitgemeten, zijn de schandalen in de beeldende kunst: een beeld in de openbare ruimte dat zo spoedig mogelijk verwijderd moet worden, een veel te dure verbouwing van een kunstinstelling, een veel te duur ingekocht kunstwerk. Er plakt een negatief imago aan kunst. Op een gegeven moment gaat men in dat sombere beeld geloven.”

Fotograaf Bert Sissingh, die de brief ook ondertekende, is het met Keijser eens. „Er begint zich in Nederland een patroon van tot in het absurde doorgevoerde zelfspot en zelfkritiek af te tekenen”, zegt hij. „Keer op keer publiceert het Fonds BKVB navelstaarderige documenten over een zogenaamde crisis in de beeldende kunst. Het is alsof de suikeroom zich opeens tegen de

kunst keert.”

Voor veel beeldend kunstenaars in Nederland is die suikeroom onmisbaar. Uit een rapport van het IVA, een Tilburgs instituut voor sociaal-wetenschappelijk beleidsonderzoek, bleek in 2001 dat het gemiddeld bruto inkomen van een kunstenaar uit autonoom werk slechts 10.700 euro per jaar was. Dat is nog geen 900 euro bruto per maand en minder dan het bestaansminimum. Er zijn maar weinig kunstenaars die met de verkoop van hun eigen werk een modaal inkomen bij elkaar weten te sprokkelen. Slechts dertien procent van de kunstenaars verdient meer dan 27.000 bruto per jaar.

Verreweg de meeste beeldend kunstenaars zijn zelfstandig ondernemer, en kampen dus met dezelfde problemen als veel kleine zelfstandigen. Ze komen niet snel in aanmerking voor een hypotheek of bedrijfslening. Bij ziekte of zwangerschap worden ze vaak niet doorbetaald, er wordt geen pensioen opgebouwd, er is geen vakantiegeld of dertiende maand. En er moet huur betaald worden voor een atelier – in Amsterdam bedraagt die al gauw zo'n zeshonderd euro per maand. Een bedrag dat, zo blijkt uit het IVA-onderzoek, voor bijna de helft van de kunstenaars niet op te brengen is.

„Samen met de akkerbouwers zijn wij de armste beroepsgroep in Nederland”, zegt Bert Sissingh. „Kunstenaars die ik ken hebben geen cent. Dat is altijd zo geweest. En dat geeft niet. Daar kies je als kunstenaar voor. De armoede is op zich geen probleem. Het is alleen jammer dat er de laatste tijd zo miezerig over ons vak en over de kunst wordt gesproken.”

Het is in dit verband opmerkelijk dat minister Plasterk deze zomer aankondigde de Kunstkoopregeling af te zullen schaffen. Want juist deze regeling, die particulieren dankzij een rentevrije lening in staat stelt op afbetaling een kunstwerk te kopen, heeft de kunstmarkt de afgelopen jaren enorm gestimuleerd. Op dit moment zijn er elfduizend gebruikers van de regeling, evenveel kopers als er kunstenaars zijn. Door de Kunstkoopregeling te schrappen bezuinigt Plasterk jaarlijks 800.000 euro, zo heeft kunstenaarsvakbond FNV Kiem berekend. Maar de inkomsten lagen vele malen hoger: in 2002 was de regeling goed voor 6,3 miljoen euro aan kunstaankopen. Ter vergelijking: de Nederlandse musea besteden jaarlijks slechts 450 duizend euro aan aankopen van hedendaagse Nederlandse kunstenaars.

Bert Sissingh kan zich er over opwinden. „De gevolgen van het schrappen van zo'n regeling zijn helemaal niet onderzocht. Dat voelen kunstenaars natuurlijk direct in hun portemonnee. En wat kost zo'n regeling nu helemaal? In Rotterdam gaan ze nu voor zes miljoen euro de hockeyvelden opknappen. Van dat geld kan je honderd kunstenaars een basisbeurs geven.”

Een andere strop voor beeldend kunstenaars is de afschaffing van verschillende opdrachtregelingen. Het budget dat de Mondriaan Stichting aan opdrachten voor kunst in de openbare ruimte besteedt, wordt ieder jaar minder. Percentageregelingen, waarbij bijvoorbeeld één procent van het budget van een nieuw overheidsgebouw aan kunst werd besteed, zijn niet meer verplicht. Op dit moment krijgen twaalf provincies en veertien gemeenten samen 18 miljoen euro ter ondersteuning van kunstprojecten. Maar minister Plasterk wil dit budget bij de provincies weghalen om het in te zetten voor een „goed gespreid netwerk van toonaangevende presentatie-instellingen en de versterking

van de internationale positie". En ook veel lokale overheden hebben hun individuele subsidies aan kunstenaars intussen afgeschafte.

Hester Keijser, die samen met haar partner Norman Beierle een kunstenaarsduo vormt, werkt regelmatig in opdracht. Maar het geldt dat je daarmee kunt verdienen wordt steeds minder, zegt ze. „Zes, zeven jaar geleden was een opdracht van dertigduizend euro best redelijk. Van het deel dat je overhield als honorarium, zo'n tienduizend euro, kon je zes maanden werken aan de uitvoering. Maar intussen is ons atelier twee keer zo duur geworden en betaal ik ook voor mijn materialen het dubbele. Vaste lasten als brandstof, energieprijzen, ziektekosten en voedsel zijn flink gestegen. Van die tienduizend euro kunnen wij tweeën nu net drie maanden leven en werken. Dat houdt in dat we veel meer opdrachten per jaar moeten zien te werven. Alleen zijn die opdrachten niet meer zo dik gezaaid.”

Bij tentoonstellingen is de kunstenaar vaak de sluitpost van de begroting. Hij mag blij zijn als er na aftrek van het honorarium van de conservator en de productiekosten van de expositie nog wat overschiet. Wat wel eens bevreemdt, zegt Ewoud van Rijn, is dat in de instellingen vrijwel iedereen, van de ophangploeg tot de directeur, netjes volgens de cao betaald wordt. „Maar voor een kunstenaar bestaat er geen standaardloon. Je staat echt aan de verkeerde kant van de lijn.”

En het verbazingwekkende aan dit alles is, vindt Hester Keijser, „dat kunstenaars dit gelaten over zich heen laten komen”.

En toch staan er, ondanks al die slechte vooruitzichten, ieder jaar weer honderden jonge hoog opgeleide mensen te trappelen om zo'n onderbetaalde functie te vervullen. Hans Abbing, kunstenaar en econoom en als buitengewoon hoogleraar kunstsociologie verbonden aan de Universiteit van Amsterdam, kan zich er nog steeds over verbazen. „Het kunstenaarschap is blijkbaar iets mythisch”, zegt hij.

In 2002 schreef Abbing het boek *Why are Artists Poor?*, over de complexe relatie tussen kunst en geld. „Overal om mij heen zag ik kunstenaars die het niet bepaald breed hadden”, vertelt hij. „Het gemiddelde inkomen van de Nederlandse kunstenaar is al lange tijd heel laag. Ruim tachtig procent kan niet rondkomen. Dat

betekent dat minder dan twintig procent genoeg verdient om gewoon te kunnen leven. Je kunt dus stellen dat dit bijna de situatie is van de amateur. Maar toch hebben we het hier over professionele kunstenaars.”

Abbing is voor het afschaffen van individuele subsidies en verwoordde die mening ook in een essay in *Second Opinion*. „Het subsidiestelsel kan een aanzuigende werking hebben”, zegt hij. „En er zijn in Nederland al zoveel kunstenaars. Je geeft door al die subsidies een gekleurd beeld aan kunststudenten: dat het in de beeldende kunst heel erg vetpot is. Wat ik verkeerd vind aan het Nederlandse systeem is dat het uitgaat van een beloning achteraf. Een beurs is een soort ereprijs voor de dingen die je gedaan hebt. Je stuurt wat dia's op en op basis daarvan wordt je beoordeeld. Je dient wel iets van verantwoording af te leggen voor wat je met het geld gedaan hebt, maar dat is meer voor de vorm. Het is volgens mij nog nooit gebeurd dat het Fonds zei: betaal het maar terug.”

Geld om niet, noemt Abbing de subsidies van het Fonds BKVB, „en daar ben ik geen voorstander van. Ik zie meer in opdrachten: beoordeling op basis van prestatie. Dan hebben kunstenaar en opdrachtgever samen een deal, en kan er tussentijds geëvalueerd worden of aan de afspraken voldaan is.”

In zijn Rotterdamse atelier schenkt Ewoud van Rijn nog maar eens een kopje kruidenthee in. Ook hij zit met zijn inkomen rond het bestaansminimum, geeft hij toe. Samen met zijn partner, die ook kunstenaar is, moet hij daar een gezin met twee jonge kinderen van onderhouden. „Je wordt creatief met geld”, zegt hij lachend. „Je koopt je boodschappen op de markt en kookt dus altijd vers. In Nederland kan je van het minimum best rondkomen. En bovendien, als ik meer zou verdienen, stop ik toch alles weer terug in mijn kunst. Het enige nadeel is dat ik geen pensioen opbouw. Als kunstenaar moet je doorwerken tot je erbij neervalt.”

Werk van Ewoud van Rijn is t/m 10 jan 2008 te zien op de tentoonstelling 'Mooi van Ver' in TENT in Rotterdam.

Op 6 dec organiseert LUX in het Posttheater Arnhem een debat onder de titel 'Hoe nu verder met de Nederlandse kunstsubsidies'. In: 0900-5984632.

Zie verder: www.kunstsubsidiedebat.nl

VERGELEKEN MET ANDERE LANDEN

Uit een deze zomer verschenen rapport van de Raad van Europa blijkt dat Nederland zich in de achterhoede bevindt als het gaat om cultuuruitgaven. Het aandeel van de nationale begroting dat aan cultuur wordt besteedt daalde van 0,6% in 2001 naar 0,5% in 2003. De norm van de EU is dat een land één procent van de begroting aan cultuur uitgeeft. Frankrijk haalde die magische grens al in 2002. Ter vergelijking: een relatief arme lidstaat als Estland besteedt maar liefst 3,2 van de

nationale begroting aan cultuur.

In België pleitte cultuurminister Bert Anciaux vorige maand voor meer steun aan de kunstenaars. Volgens hem kwam de forse stijging van cultuurmiddelen de voorbije jaren vooral de instellingen ten goede. Daarom wil hij meer beurzen instellen en microkredieten voor kunstenaars beschikbaar maken. In totaal is op de Belgische cultuurbegroting van 2008 voor de rechtstreekse ondersteuning van kunstenaars een extra bedrag gereserveerd van ongeveer 5 miljoen euro, plus een investe-

ringskrediet van 10 miljoen.

Financieel kun je als kunstenaar het beste in Scandinavië wonen, blijkt uit het rapport van de Raad van Europa. In Scandinavische landen is een selecte groep kunstenaars voor het leven verzekerd van een inkomen via de staat. Zo worden in Zweden maximaal 157 kunstenaars tot hun dood ondersteund met een jaarlijks stipendium. Daarnaast zijn er eregelden die tien jaar lang worden uitgekeerd. In 2001 waren dat er 102 à circa 12.000 euro. Finland besteedt jaarlijks 12 miljoen aan individuele subsidies voor kunstenaars. Dat is

Nrc Handelsblad
28-11-07

meer dan Nederland, terwijl het land slechts vijf miljoen inwoners telt. Voor tien Finse kunstenaars is een goed betaald professoraat beschikbaar voor een periode van vijf jaar. Zo kon bijvoorbeeld een kunstenaar als Eija-Lisa Ahtila internationaal doorbreken.